

MYTHONISMS IN VASILE ALECSANDRI'S WORKS

Iuliana-Adelina Iliescu
University of Craiova

Abstract: The science that deals with proper names is named literary onomastics. This deals with proper names, which, by their appearance in a literary text, in comparison with names outside the domain of literary communication, had received a special status.

The denomination through proper nouns has a limited character, being restrained to certain categories of objects: persons, animals, places.

V.Alecsandri painted times and people from various times and levels of society, here we try to discuss the problem of the proper names that are based on the terms gods and religion.

Keywords: onomastics, comedy, mitononym, stylistics, religion

Din orice unghi l-am privi pe Alecsandri în încercarea sa de a valorifica potențialul stilistic al numelor proprii, inventarul onomastic al operei sale dramatice este impresionant numeric; se înregistrează aproximativ 1300 de unități reprezentând toate categoriile onomastice discutate în lucrările de specialitate. Dacă operăm inițial distincția între realonime și mitonime, se observă că în prima categorie, alături de tradiționalele antroponime, toponime (cu subcategoriile corespunzătoare), zoonime, se situează și astronime, anemonime, ergonime, ideonime, hrematonime, chrononime. Această varietate este perfect justificată prin intenția lui Alecsandri de a crea o vastă frescă socială care să surprindă toate aspectele societății, atât în perioada prepașoptistă, cât mai ales în cea care a urmat Revoluției din 1848.

În lucrarea noastră ne vom ocupa de mitonime. Mitonimele care apar în opera dramatică a lui Alecsandri nu sunt doar probe ale **vastității culturale** a dramaturgului. Ele au, în general, meritul de a crea sau măcar de a accentua culoarea locală, de a evidenția etnia personajelor (știut fiind faptul că limba maternă reprezintă cel mai nimerit cadru de manifestare a credinței) și de a indica nivelul cultural al personajelor care inserează în discursul lor numele mitologice.

Când vorbim despre contribuția mitonimelor la **redarea culorii locale**, ne referim în special la piesele de inspirație romană; e greu de închipuit că un dramaturg ar putea transpune cititorul sau spectatorul în atmosfera Romei antice fără apelul la mitonime. Într-o epocă precreștină zeii erau prezențe spirituale familiare, semnele lor regăsindu-se la tot pasul. Alecsandri s-a folosit din plin de forța evocatoare a onimelor în *Fântâna Blanduziei* și *Ovidiu*, începând chiar de la indicațiile regizorale vizând aparent banala amplasare a unor statui pentru realizarea unui decor adecvat (“În salon, statuile zeitelor *Venus* și *Hebe*”, Ov, p. 206) și terminând cu frecvența acestor nume în discuțiile personajelor, fie că e vorba de subiecte abordate de cei cu pretenții intelectuale, fie că sunt simple jurăminte: “Mă jur pe *Apolon*.” (FB, p. 252), “Pe *Bachus Corniferul!*” (Ov, p.166), “pe *Caron!*” (FB, p.104), “pe *Hercul!*” (Ov, p.153), “Pe cerescul *Joe!*”, “jur pe însuși *Joe!*” (FB, p. 24, 86), “Pe *Plutus!*” (FB, p. 52).

La aceeași **funcție evocatoare** a numelor ne gândim când avem în vedere și partea finală a dramei *Ovidiu*, a cărei acțiune e plasată în vechiul Tomis; evident în scopul autenticizării personajele ce întruhidează autohtoni (și care poartă nume extrem de sugestive, ca *Sarmis*,

Sarmiza, Gettor) sunt prezentate invocându-l și ducându-i ofrande zeului unic *Zamolxis*: “Puternice *Zamolxis*, ne vină-n ajutor!”; “Voi lui *Zamolxis* ofranda-i închinați [...]” (Ov, p. 231-232). Tot aici e necesar să amintim de suita de personaje mitice din feeria națională *Sânziana și Pepelea*; numeroasele mitonime, selectate de Alecsandri din fondul onomastic al folclorului autohton (*Pârlea-Vodă, Păcală, Tândală, Zâna-Lacului, Zâna Codrului/Mama Pădurei/Pădureanca, Statu-Palmă-Barbă-Cot, Zorilă, Murgilă*) ancorează acțiunea piesei în spațiul nostru, ale cărui puncte slabe sunt ținta ironiei autorului.

Numele divinității din religiile monoteiste reprezintă un aspect care nu trece neobservat; dacă în *Fântâna Blanduziei* și *Ovidiu* ne întâmpină varietatea onimelor ce denumesc zeități, în celelalte piese remarcăm că *Dumnezeu* deține numărul maxim de ocurențe înregistrat în inventarul onomastic al teatrului lui Alecsandri; apare în toate piesele, de foarte multe ori înglobat în structura unor expresii (asupra cărora vom insista într-unul din capitolele ulterioare) și, de asemenea, în alternanță cu forma perifrastică *Cel de Sus* sau sinonimele *Creatorul, Fiul, Părinte, Preaputernicul, Pronia, Provedință, Sfântul, Tatăl*. Se impune precizarea că folosirea acestui mitonim se face diferențiat, în raport cu etnia vorbitorului; în ciuda faptului că discursul e redat în general în limba română, invocarea divinității coincide cu o refugiere în cadrul limbii materne. Astfel, turcul recurge la *Allah*, germanul (dar și evreul provenind probabil din mediul german) apelează la *Gott* (deseori determinat: *mein Gott*), argatul sârb din *Lipitorile satelor*, Gavril, exclamă: *Boji moi!*, iar francezul sadea (monsieur Charles) invocă divinitatea într-un mod pe care snobii elitei românești îl imită nu rareori: *Mon Dieu!*

Într-o situație similară cu cea a lui *Dumnezeu* se află și *Adam, Eva, Isaia, Morfeu, Noe, Rusalii, Solomon*, care intră în alcătuirea unor **expresii culturale**¹, majoritatea provenite din Biblie (excepție făcând doar *Morfeu*, care trimite la zona culturii grecești); nu insistăm asupra lor, fiindcă sunt discutate în capitolul privitor la frazeologie.

Mult mai interesantă este problema mitonimelor care, prin **antonomază**, au părăsit oarecum zona numelor proprii, apropiindu-se mai mult de aria apelativelor. Grație popularității lor crescute, aceste onime au ajuns sinonime ale unor substantive comune; ele nu mai individualizează, ci subordonează persoana denuminată unei anumite categorii umane. Astfel *Adonis* și *Afrodita* sunt trimiteri la frumusețea fizică; *regina Amazoanelor* înscrie femeia la care se face referire în rândul celor care stăpânesc foarte bine obiceiurile masculine; *Apolon* raportează individul denuminat atât la frumusețea exterioară, cât mai cu seamă la calitățile artistice; *Ifigenia* e un simbol al spiritului de sacrificiu; mitonimele autohtone *Ileana Cosânz(e)ana* și *Făt-Frumos* au ajuns să fie utilizate în locul unor cuvinte ca *frumusețe*, respectiv *vitejie*, precum și *iubit/iubită, ursit/ursită*; dacă *Iuda* e sinonim cu *trădător*, *Plutus* reprezintă prin antonomază bogăția, belșugul; numele muzei tragediei, *Melpomena*, înlocuiește în replicile personajelor lui Alecsandri perifraza *actriță foarte talentată*, iar *Orfeu* îndeplinește rolul unui supranume acordat poezilor sau celor care pretind că au talent literar.

Cel mai adesea fenomenul care reduce din statutul de nume propriu al mitonimelor mai sus amintite este articolul, efectul fiind cu atât mai vizibil, cu cât articolul este nehotărât. Deși în general există numeroase cazuri în care relația metaforică nu elimină valoarea de substantive proprii a acestor onime², la Alecsandri tocmai acest aspect e urmărit, dat fiind că mai ales în scrierile comice ele sunt banalizate, triviale; atitudinea subiectului denumitor e ridiculizantă, ironică, disprețuitoare, gestul acordării numelui indicând lipsa de considerație. Iordan vorbește și de încărcătura stilistică a numelor proprii articulate hotărât, care exprimă tot o

¹ Cf. V. M. Ungureanu, *Antroponime în expresii și proverbe*, în SO, II, p. 212.

² Cf. Eugen Câmpeanu, *Substantivul. Studiu stilistic*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1975, p. 118.

stare negativă³, situație ce se regăsește și la Alecsandri; exprimând starea de nemulțumire a unui denominator ce se pretinde “poet tragic”, mitonimul utilizat stârnește râsul și prin raportarea la referentul cât se poate de banal. În stilul lui Don Quijote, Coțofănescu declamă din creațiile proprii în timp ce se sprijină pe un scaun pe care îl consideră calul înaripat al Muzelor; prea exaltat însă, cade și, supărat, spune: “*Pegazul* mi-a dat o sfântă de trântală.” (SD, p.377).

Fenomen caracteristic vorbirii populare, utilizarea la plural a substantivelor proprii⁴ apare când personajul denumit e redus valoric; își pierde unicitatea și devine un membru al unei serii. În inventarul nostru onomastic *Iuda* înregistrează numeroase ocurențe, fiind de foarte multe ori vorba de supranume peiorative ale evreilor; într-una din piese atitudinea refractară pe care o manifestă celelalte personaje față de această categorie etnică e triplu sugerată prin conotația negativă a numelui, prin context și prin forma de plural care are scopul de a generaliza: “*Bată-i crucea, Iuzi!*” (IS, p. 38).

Mitonimele greco-latine sunt legate indiscutabil de noțiunea de *cultură*, fiind privite în general ca un apanaj al sferei intelectualilor. Când apar în discursul unor personaje a căror cultură e certă (cum sunt Horațiu, Mecena sau Ovidiu), mitonimele în discuție sunt un indiciu al distincției intelectuale; pe de altă parte, neconcordanța dintre sonoritatea acestor nume și precaritatea condiției unor personaje ca Bursuflescu, Galuscus sau Clevetici creează cititorului impresia de ridicol. Ironia dramaturgului biciuiește astfel pseudocultura și snobismul, fiindcă uzul de mitonime și referirile la scene mitologice sunt un semn al dorinței personajelor obscure de a epata cu orice preț. Un exemplu elocvent îl reprezintă reacția țăranilor la discursul în care Galuscus (Rus) evocă o scenă din mitologie, ai cărei protagoniști sunt *Vulcan*, *Venus* și *Apolon*. Adresându-li-se retoric: “*Fraților romani!*”, latinizantul îi întreabă pe oamenii simpli, care nu utilizează același cod cultural, dacă îi cunosc pe Venus și Apolon; răspunsul aduce cu sine o trivializare a mitonimelor, zeii fiind reduși la condiția umanului: “*Ba nu, cucoane. N-o vinit niciodată pe-aici pin sat.*” (O, V, p.607)

Concluzii

Mitonimele din opera lui Vasile Alecsandri au rolul de a evidenția etnia personajelor și de a indica nivelul cultural al personajelor care inserează în discursul lor numele mitologice. Întalnim nume de zei; aceștia erau prezențe spirituale familiare, semnele lor regăsindu-se la tot pasul. Numele divinității din religiile monoteiste apare frecvent, remarcăm că *Dumnezeu* apare în toate piesele, de foarte multe ori înglobat în structura unor expresii. Turcul recurge la *Allah*, germanul apelează la *Gott*, argatul sârb din *Lipitorile satelor*, Gavril, exclamă: *Boji moi!*, iar francezul invocă divinitatea astfel: *Mon Dieu!*

Bibliografie

Alecsandri, Vasile, 1981. *Opere*, vol. al VII-lea, Ed. Minerva, București.

Alecsandri, Vasile, 1979. *Opere*, vol. al VI-lea, Ed. Minerva București.

Alecsandri, Vasile, 1977. *Opere*, vol. al V-lea, Ed. Minerva, București.

Berg, I., *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*, București, Ed. Științifică, 1968.

Câmpeanu, Eugen *Substantivul. Studiu stilistic*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică,

1975

³ V. Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București, Ed. Științifică, 1975, p. 103.

⁴ Idem, *ibidem*, p. 103.

- Graur, Alexandru, *Nume de locuri*, București, Ed. Științifică, 1972.
Iordan, Iorgu *Stilistica limbii române*, București, Ed. Științifică, 1975
Ungureanu, V.M., *Toponime în expresii și proverbe*, în SO, III, p. 351-363.
Ungureanu, V.M., *Antroponime în expresii și proverbe*, în SO, II, p. 205-222.

Abrevieri și sigle

- Berg = I. Berg, *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*, București, Ed. Științifică, 1968.
FB = *Fântâna Blanduziei*, în O, VII;
Graur, NL = Graur, Alexandru, *Nume de locuri*, București, Ed. Științifică, 1972.
IS = *Iorgu de la Sadagura sau Nepotu-i salba dracului*, în O, VI;
O, V = Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. al V-lea, București, Ed. Minerva, 1977.
O, VI = Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. al VI-lea, București, Ed. Minerva, 1979.
O, VII = Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. al VII-lea, București, Ed. Minerva, 1981
Ov = *Ovidiu*, în O, VII;
Par = *Paraponisitul*, în O, V;
Rus = *Rusaliile*, în O, V;
SD = *Sfredelul dracului*, în O, VII;
Ungureanu, II = V.M. Ungureanu, *Antroponime în expresii și proverbe*, în SO, II, p. 205-222.
Ungureanu, III = V.M. Ungureanu, *Toponime în expresii și proverbe*, în SO, III, p. 351-363.